

COMPETITIVENESS AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRIFOOD SECTOR

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА АГРОХРАНИТЕЛНИЯ СЕКТОР

EFFECTS OF THE PANDEMIC ON THE AGRICULTURAL MARKETS WORLDWIDE

Natalia Stoyanova

University of agribusiness and rural development, Bulgaria

ЕФЕКТИ ОТ ПАНДЕМИЯТА НА ПАЗАРИТЕ НА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПРОДУКЦИЯ В СВЕТОВЕН МАЩАБ

Наталия Стоянова

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

Резюме: Разпространението на пандемията от коронавирус (COVID-19) в световен мащаб от началото на 2020 г. и въведените мерки за нейното ограничаване се отразиха в значително понижаване на глобалната икономическа активност, което беше най-силно изразено през второто тримесечие на годината. Спад на реалния БВП на верижна база през второто тримесечие се наблюдаваше едновременно във всички географски региони, като дълбочината му е безпрецедентна за периода след Втората световна война (-11.8% в еврозоната, -9.1% в САЩ и -7.9% в Япония). В отговор на тези развития икономическата политика във всички засегнати държави беше насочена към силно облекчаване и приемане на големи фискални и парични стимули.

Поведението на правителствата и централните банки повлия на динамиката на цените на основните класове активи. Безпрецедентните по обем стимули доведоха до допълнително откъсване на динамиката на пазарите от икономическото развитие. Първоначалният спад в цените бе причинен от голямата несигурност, но бързо бе компенсиран при основни индекси от изобилната ликвидност на големите по обем стимули, които не бяха добре насочени.

В рамките на една седмица (9-13 март) бяха реализирани огромни, за някои класове активи исторически, спадове в рамките на 40 до над 55% от стойността им. Появиха се термини от типа на „lockdown“ и „нова нормалност“. Различните класове активи различно „понесоха“ развитието на паниката свързана с безпомощността на държавите за адекватна бърза реакция срещу развитието на пандемията.

ВЪВЕДЕНИЕ

Разпространението на COVID-19 и предприеманите мерки за неговото ограничаване и справяне със здравната и задълбочаващата се икономическа криза в световен мащаб водят до нарастване на предизвикателствата пред земеделското производство и агрохранителната индустрия.

От една страна, това създава реална опасност от нарушаване на производството и преработката на селскостопански продукти, предвид затрудненията в доставките на необходимите средства за производство, както и поради задълбочаващия недостиг на работна ръка за изпълнение на основните дейности в отрасъла, породени от прилагането на задължителните мерки за безопасност, въведени за преодоляване на коронавируса епидемията.

Като особено чувствително се очертава производството на продукти, които са с висока добавена стойност, трудоемки и с кратък срок на съхранение, като плодове изеленчуци, месо, млечни продукти, риба и рибни продукти.

С цел ограничение на разпространението на вируса COVID-19 на територията на цяла Европа бяха наложени гранични ограничения. Ограничаването на свободата на движение и другите координирани ограничителни мерки бяха необходими за спасяването на човешки животи, но тези мерки доведоха до сериозно забавяне на икономиката, както и до закъснения при доставките на стоки и услуги от критично значение за земеделското производство и преработка.

Всички тези мерки оказаха сериозни нарушения във веригите на доставка, както по отношение на суровинна обезпеченост, така и по отношение на реализацията на крайните продукти, както на производителите така и на преработвателните.

Извънредната ситуация с корона вируса поставя земеделските производители и преработвателните на земеделска продукция във все по-трудно положение, а последиците от това ще се наблюдават през цялата 2020/2021 година и след нея, съгласно доклад на фермерската организация Копа-Коджека.

Селскостопанският сектор е изправен пред множество предизвикателства, сред които забавен или невъзможен износ, труден достъп до работна ръка, промяна в потребителските нагласи.

На практика, развитието на коронакризата нарушава нормалното функциониране на цялата верига на доставка на храни, което създава икономически смущения в селскостопанския сектор и води до ликвидни и икономически проблеми за земеделските производители и предприятията в областта на преработката и маркетинга на селскостопански продукти.

Извънредната ситуация на ниво ЕС неминуемо рефлектира и върху българските земеделски производители и преработватели, включително и при изпълнението на техните инвестиционни намерения, финансирани по ПРСР 2014-2020 г. Само за последните няколко месеца са сключени над 200 анекса към договори за предоставяне на БФП, които основно са свързани с невъзможност за извършване в срок на планираните доставки или изпълнение на строително-монтажни дейности, тъйкато зависят от външни контрагенти в ЕС.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Ефекти от пандемията на пазарите на селскостопанска продукция в световен мащаб

Глобалната икономическа активност се очаква да отбележи безпрецедентен спад през 2020 г. – много по-голям от този по време на Глобалната финансова криза от 2008-2009 г., в резултат на започналото от началото на годината разпространение на пандемията от коронавирус (COVID-19) Като цяло, пазарите на земеделски продукти и храни най-бързо реагират на наложените извънредни мерки.

Както показват данните на Организацията по прехрана и земеделие към ООН за цените на храните в световен мащаб в резултат от пандемията от коронавирус:

Най-общо, още в самото начало на обявяването на пандемия, цените отбелязват понижение, най-вече в резултат от спада в търсенето и от все по-влошаващите се икономически перспективи. Така например, ценовият индекс, който измерва месечните промени в цените на кошница от стоки, включваща зърнени култури, маслодайни растения, млечни продукти, месо и захар, се понижава през март с 4,3% спрямо февруари до ниво от 172,2 пункта.

Най-голямо понижение от 19,1% в рамките на месец бележи индексът на FAO за цените на захарта. Спадът е предизвикан от намаляване на потреблението, свързано с наложената карантина и блокада в много държави заради коронавируса, както и поради по-ниското търсене от производителите на етанол поради силното поевтиняване на суровия петрол. Ценовият индекс на растителното масло се понижи през март с 12% спрямо февруари в резултат на падащите цени на палмовото масло, което е свързано с понижаване на цените на рафинираните петролни минерални масла и нарастващата несигурност относно въздействието на коронавируса върху пазара.

През 2018 г. международните цени на храните се понижиха както в евро, така и в долари поради голямо предлагане и влошаване на перспективите пред търсенето в световен мащаб в резултат на наложените от страна на САЩ мита и опасения на пазарните участници за ответни мерки на засегнатите държави. През 2019 г. отслабеното глобално търсене продължи да действа в посока понижаване на международните цени на храните в долари (слабо повишение в евро поради обезценяване на валутния курс на еврото спрямо долара). Избухването на пандемията от COVID-19 преустанови низходящата динамика цените на храните (в евро и долари) и през първите девет месеца на 2020 г. беше отчетен растеж на годишна база поради презапасяване със стоки от първа необходимост на потребителите в засегнатите региони.

Друг фактор за поскъпването на храните на международните стокови борси бяха опасенията на пазарните участници, че големи държави производителки може да наложат ограничения върху износа на селскостопански продукти и/или да не са в състояние да съберат селскостопанската продукция в резултат на наложените ограничителни мерки и прекъснатите транспортни връзки.

Поведението на правителствата и централните банки повлия на динамиката на цените на основните класове активи. Безпрецедентните по обем стимули доведоха до допълнително откъсване на динамиката на пазарите от икономическото развитие. Първоначалният спад в цените бе причинен от голямата несигурност, но бързо бе компенсиран при основни индекси от

изобилната ликвидност на големите по обем стимули, които не бяха добре насочени.

Ако може да се характеризира поведението на финансовите инструменти през изминалата година с една дума това би била волатилност. Страховете на хората за бъдещото развитие на световната икономика и дори заплахата за физическото оцеляване доведе до паника и безпрецедентни спадове на повечето класове активи в началото на март. В рамките на една седмица (9-13 март) бяха реализирани огромни, за някои класове активи исторически, спадове в рамките на 40 до над 55% от стойността им. Появиха се термини от типа на „lockdown“ и „нова нормалност“.

Различните класове активи различно „понесоха“ развитието на паниката свързана с безпомощността на държавите за адекватна бърза реакция срещу развитието на пандемията.

Тоталното изолиране на хората и затваряне на цели държави и сектори на икономиките, доведе до безпрецедентна нужда от намеса на държавата в икономиката.

2. Пазар на селскостопански продукти и храни в страната

Данните за периода март – юни 2020 г. сочат понижаване на цените на годишна база на някои зеленчуци (най-вече картофи, лук и зеле) в рамките на около 20-30%. Това, обаче, касае сравнително малка част от годишния обем на производството на тези продукти и не е показателно за спад на приходите на секторно ниво.

При плодовете от местно производство, които се предлагат по това време на годината, към момента не се очертава тенденция на намаляване на цените.

Цените на повечето основни продукти от животински произход се движат над нивата отпреди една година. Към м. юни 2020 г. само пилешкото месо и яйцата се търгуват по-евтино отколкото по същото време на миналата година.

Трябва да се има предвид, че цените на селскостопанските продукти зависят от множество фактори, влияещи на търсенето и предлагането на пазара, като обем на производството през съответната година (не само в страната, но и в световен мащаб), разходите за производство, доходите и предпочитанията на потребителите. В този смисъл, би било трудно да се определи точно каква част от изменението на цените на селскостопанските продукти се дължи конкретно на пандемията от COVID-19.

Производителите на зърнени, маслодайни, протеинови и други полски култури също следва да възползват от подкрепата по мярката за COVID-19, въпреки че в резултат от по-високата си конкурентоспособност и пазарен потенциал те се справят по-успешно в кризисни ситуации, подобни на настоящата. Средният размер на плащането на един зает в стопанството, изчислен на база данни от проведените анкети в бранша, възлиза на 30 лв., които включват закупуване на основни лични предпазни средства – маски, ръкавици, дезинфектанти и др.

С оглед своевременна подкрепа на ликвидността на операторите в отрасъла и създаване на възможност за нормално протичане на производствения процес в оставащия период до края на стопанската година, компенсацията по извънредната мярка следва да бъде предоставена в най-кратки срокове, още в рамките на текущата година.

Както е отбелязано по-горе, поради невъзможност да се определи на този етап конкретният размер на финансовите загуби на стопанствата от

разпространението на коронавируса, при разпределението на финансовия ресурс като основен критерий се възприема размерът на направените допълнителни разходи по прилагане на противоепидемичните мерки в земеделските стопанства и предприятията от хранително-вкусовата индустрия.

Предвид факта, че секторите от растениевъдството и животновъдството имат различна специфика, следва да бъде използван еднакъв подход при набавянето на данни за извършени извънредни разходи, свързани с различни материални и технологични нужди в стопанствата при спазване на ограниченията, като за база се използва броят на заетите лица.

Отчитайки особеностите в дейността на различните по размер земеделски структури и с цел постигане на по-голяма справедливост при разпределението на средствата между тях, стопанствата се обследват по различни класове, в зависимост от броя на отглежданите животни или от размера на площите със съответната култура. В този разрез се разглеждат и данни за заетите в отделните производства.

С оглед осигуряване на максимално достоверни данни за допълнително направените разходи от земеделските стопанства и МСП за изпълнение на въведените със заповеди на здравния министър задължителни санитарно-хигиенни мерки, МЗХГ извърши анкетно проучване сред земеделския бранш и преработвателните предприятия. Анкетата обхваща всички възможни аспекти, свързани с наложените ограничения и изискващи допълнителни разходи за осигуряване на оптималното им прилагане. От тук произтичат извънредни разходи за:

1. Закупуване на:
 - дезинфектанти
 - оборудване за дезинфекция
 - маски
 - ръкавици
 - предпазни облекла
 2. Осигуряване на допълнителни източници на вода (цистерни и др.) за лична хигиена
 3. Оборудване на места за преобличане, хранене и почивка, допълнителни санитарни възли
 4. Работна заплата за допълнително наети лица поради карантиниране на основни работници
 5. Работна заплата за допълнително наети работници поради епидемиологични изисквания за съблюдаване на дистанция
 6. Транспорт на работници
 7. Осигуряване на леглова база на сезонни работници
 8. Съхранение, обработка и логистика на бързоразваляща се продукция
 9. Разходи за дигитализация за осъществяване на дистанционна работа
- Независимо, че в обхвата на подкрепата попадат сектори от растениевъдството и животновъдството с различна специфика, при проучването за извършените извънредни разходи е използвана обща методическа рамка за обработка на данните, необходими за анализа, която се базира на няколко ключови елемента:

➤ еднакъв подход при събиране на данните за изчисляване на повишените разходи, свързани с различни материални и технологични нужди в стопанствата и тяхното свързване със заетите;

➤ двустепенно претегляне на повишените разходи на един зает (на база девиацията в броя на заетите в анкетираните стопанства към средния брой на заетите в съответния клас специализирани стопанства, както и по отношение на претегляне на средните разходи на един зает за всяко производство между отделните стратифицирани класове стопанства);

➤ пренасяне на изчислените средни разходи на зает в отделните сектори на стопанство при получено като произведение на повишените разходи на заетите по производства към средния брой на заетите в различните класове стопанства.

Като резултат от възприетия подход се изчислява среднопретегленият разход на един зает за всеки сектор, който да бъде база за определяне на средното плащане на едно стопанство в съответната група от отделните производствени направления.

Таблица 1. Оценка на изменението на приходите от основни селскостопански продукти за периода март - юни 2020 г., сравнено със същия период на 2019 г.¹

Продукти	Стойност на продукцията по цени на 2019 г. (млн. лева)	Стойност на продукцията по цени на 2020 г. (млн. лева)	Намаление/увеличение на приходи на годишна база	
			млн. лева	%
Плодове и зеленчуци - общо, в т. ч.:				
Зеленчуци - общо основни продукти, в т. ч.:	212,9	213,2	0,3	0,2%
оранжерийни домати	79,4	79,4	-0,02	-0,03%
оранжерийни краставици	37,9	47,3	9,4	24,7%
домати - полско производство	14,4	16,2	1,8	12,7%
краставици - полско производство	3,7	4,7	1,0	25,8%
пипер	27,5	26,7	-0,8	-2,8%
картофи	31,6	21,9	-9,7	-30,8%
зеле	5,1	4,1	-1,0	-19,2%
моркови	2,6	2,4	-0,2	-9,2%
лук	2,7	1,9	-0,7	-26,9%
чесън	0,68	0,89	0,2	32,4%
дини	3,7	3,7	-0,04	-1,1%
пъпеши	3,7	4,1	0,5	13,5%
Плодове - общо основни продукти, в т. ч.:	145,9	164,3	18,3	12,6%

¹ Източник: НСИ

* Среден списъчен брой на наетите лица по трудово или служебно правоотношение (на пълно и непълно работно време)

** Средносписъчният брой на персонала е изчислен по методика на МИЕ: Средносписъчен брой на персонала без лицата, които са по майчинство (код 1001) + наети лица по договори за управление и контрол (код 1400) + работещи собственици (код 1600) от „Отчет за заетите лица, средствата за работна заплата и други разходи за труд”.

В същото време разчетите, основани на данни за средния брой животни/средния размер на площите и средната заетост в стопанствата в различните производствени направления и класове стопанства, показват, че с увеличаване на размера на стопанствата трудовата ефективност нараства, тоест един работник обслужва по-голям брой животни или съответно по-голяма площ. При по-големите стопанства разходите на 1 животно/1-ца площ са по-ниски от тези при по-малките.

В този смисъл, подкрепата следва да бъде съобразена както с допълнителните разходи на един зает, така и с броя на животните/площите като обективен критерий за справедливо разпределение на средствата за компенсация на извънредните разходи, свързани с прилагането на мерките за ограничаване на разпространението на COVID-19. Това означава, че плащането следва да бъде диференцирано по класове стопанства, което ще осигури адекватна компенсация на стопанствата, попадащи в различните групи.

3. Целева подкрепа от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони за противодействие на последиците от пандемията за селското стопанство и преработката на земеделски продукти

За преодоляване на преките и косвените последици от COVID-19 на европейско ниво се въведе целева извънредна мярка за подкрепа на земеделските стопани и малки и средни предприятия (МСП), особено засегнати от пандемията, финансирана със средства от ЕЗФРСР (2% от участието на Фонда в Програмата за развитие на селските райони 2014-2020 г.).

Таблица 2. Оценка на изменението на приходите от основни селскостопански продукти за периода март - юни 2020 г., сравнено със същия период на 2019 г.

Продукти	Стойност на продукцията по цени на 2019 г. (млн. лева)	Стойност на продукцията по цени на 2020 г. (млн. лева)	Намаление/увеличение на приходи на годишна база	
			млн. лева	%
ябълки	4,1	6,3	2,2	53,7%
ягоди	11,1	13,6	2,5	22,8%
череша	116,0	121,4	5,3	4,61%
праскови	7,7	12,2	4,5	59,3%
кайсии	6,1	9,7	3,6	60,0%
круши	1,01	1,08	0,1	6,9%
Мляко - общо краве и овче, в т. ч.:	188,2	195,3	7,1	3,8%
краве мляко	160,7	168,2	7,5	4,7%
овче мляко	27,6	27,1	-0,5	-1,8%
Месо - общо, в т. ч.:	315,4	355,9	40,5	12,9%
пилешко	94,6	91,8	-2,8	-3,0%
свинско	123,6	161,5	37,8	30,6%
агнешко	64,0	67,0	3,0	4,7%
телешко	33,1	35,6	2,5	7,6%
Яйца	48,7	48,5	-0,1	-0,3%

Подкрепата цели да се предостави спешна помощ на земеделските производители и МСП, които се занимават с преработка, търговия или развитие на селскостопански продукти, за да се осигури непрекъснатост на тяхната стопанска дейност в условията на коронакризата.

Кризисната ситуация с COVID-19 се отразява негативно на всички производствени направления в земеделието и преработвателния сектор, като затруднения възникват както за малките и средни стопанства, така и за големите стопански субекти на територията на цялата страна. В този смисъл, с цел осигуряване на непрекъснатост на стопанска дейност, обект на подкрепа следва да бъдат структурите от всички направления на селското стопанство, както и МСП, занимаващи се с преработка и предлагане на пазара на селскостопански продукти.

Регламентът задава няколко основни параметри при разпределяне на извънредната помощ:

1. *Кои са бенефициентите на подкрепата* - земеделски стопани и малки и средни предприятия (МСП), които преработват и предлагат на пазара селскостопански продукти, включени в приложение I към ДФЕС, или на памук, с изключение на рибни продукти, като резултатът от производствения процес може да бъде продукт, който не е включен в обхвата на посоченото приложение.

Подпомаганите субекти са засегнати в една или друга степен от кризата, предизвикана от COVID-19.

2. *Какъв е размерът на подпомагането* – плащането следва да е под формата на еднократно платима сума; може да бъде диференцирано по категории бенефициенти и не трябва надвишава 7 000 EUR на земеделски стопанин и 50 000EUR на МСП.

Следва да се вземат предвид и всички други плащания към бенефициентите, предоставени по други инструменти за подпомагане на национално или европейско ниво, свързани с предотвратяване въздействието на кризата с COVID-19.

3. *Кога следва да бъде извършено плащането* – сумите трябва да бъдат изплатени до 30 юни 2021 г., при одобрени от компетентния орган заявления за подпомагане не по-късно от 31 декември 2020 г.

4. *Подпомагането следва да бъде предоставено въз основа на обективни и недискриминационни критерии*, с цел оптимално разпределение и насочване на ресурса към бенефициентите, които в най-голяма степен са пострадали от кризата. Поотношение на земеделските стопани, тези критерии могат да включват производствени сектори, видове селскостопанска дейност, селскостопански структури, видове търговия със селскостопански продукти и брой на наетите сезонни работници; по отношение на МСП тези критерии могат да включват видове сектори, видове дейности, видове региони и други специфични ограничения.

4. Оценка на последиците от кризата с COVID-19 върху земеделието и производството на храни в страната и определяне на подход за обективно и справедливо разпределение на разполагаемия ресурс за прилагане на извънредната мярка по ПРСР 2014-2020 г.

На този етап все още е рано да се направи цялостна оценка на евентуалните икономически загуби (от нереализирана продукция, от влошена пазарна конюнктура и пр.) за земеделските производители, тъй като за повечето сектори активният селскостопански сезон не е приключил. Изключение правят

розопроизводството, производството на декоративни растения и пчеларството, за които са налични данни за значително намаление на приходите от дейността на стопанствата спрямо предходната година (с над 30% за розовия цвят, с около 40% за декоративните растения и с близо 15% за пчелния мед), в резултат от почти пълното затваряне на реализационните канали на произведената продукция. Подобна ситуация се очертава и пред лозаро-винарския сектор, поради драстичното свиване на потреблението през периода.

С оглед своевременна подкрепа на ликвидността на операторите в отрасъла и създаване на възможност за нормално протичане на производствения процес в оставащия период до края на стопанската година, компенсацията по извънредната мярка следва да бъде предоставена в най-кратки срокове, още в рамките на текущата година.

Както е отбелязано по-горе, поради невъзможност да се определи на този етап конкретният размер на финансовите загуби на стопанствата от разпространението на коронавируса, *при разпределението на финансовия ресурс като основен критерий се възприема размерът на направените допълнителни разходи по прилагане на противоепидемичните мерки в земеделските стопанства и предприятията от хранително-вкусовата индустрия.*

Предвид факта, че секторите от растениевъдството и животновъдството имат различна специфика, следва да бъде използван еднакъв подход при набавянето на данни за извършени извънредни разходи, свързани с различни материални и технологични нужди в стопанствата при спазване на ограниченията, като за база се използва броят на заетите лица.

Отчитайки особеностите в дейността на различните по размер земеделски структури и с цел постигане на по-голяма справедливост при разпределението на средствата между тях, стопанствата се обследват по различни класове, в зависимост от броя на отглежданите животни или от размера на площите със съответната култура. В този разрез се разглеждат и данни за заетите в отделните производства.

С оглед осигуряване на максимално достоверни данни за допълнително направените разходи от земеделските стопанства и МСП за изпълнение на въведените със заповеди на здравния министър задължителни санитарно-хигиенни мерки, МЗХГ извърши анкетно проучване сред земеделския бранш и преработвателните предприятия.

5. Анализ на предприятия, преработващи селскостопанска продукция

В обхвата на подкрепата за преодоляване на последиците от COVID-19 следва да бъдат включени малки и средни предприятия, осъществяващи преработка/маркетинг на земеделски продукти, включени в Приложение I на Договора за функциониране на ЕС, които не са получатели на аналогично подпомагане по инструменти, финансирани от други програми.

Анализът показва, че в този обхват попадат предприятия от следните сектори:

1. месо и месни продукти;
2. мляко и млечни продукти, включително яйца от птици, с изключение на производство, преработка и/или маркетинг на продукти, наподобяващи/заместващи мляко и млечни продукти;
3. плодове и зеленчуци, включително гъби;

4. пчелен мед и пчелни продукти с изключение на производство, преработка и/или маркетинг на продукти, наподобяващи/заместващи пчелен мед и пчелни продукти;

5. зърнени, мелничарски и нишестени продукти с изключение на производство, преработка и/или маркетинг на хляб и тестени изделия;

6. растителни и животински масла и мазнини с изключение на производство, преработка и/или маркетинг на маслиново масло;

7. технически и медицински култури, включително маслодайна роза, билки и памук, с изключение на производство, преработка и/или маркетинг на тютюн и тютюневи изделия, захар и сладкарски изделия;

8. готови храни за селскостопански животни (фуражи)

Таблица 3. Основни икономически показатели на нефинансови предприятия, преработващи селскостопанска продукция² за 2020 г.

Код	Икономически дейности по КИД - 2020 Наименование	Групи по големина според средносписъчния брой на персонала**	Предприятия	Наети лица*	Среден брой наети лица в едно предприятие**
			(брой)	(брой)	(брой)
10.1	Производство и преработка на месо; производство на месни продукти, без готови ястия	Общо, в т. ч.:	470	16 467	35
		малки и средни	464	13 496	126
10.3	Преработка и консервиране на плодове и зеленчуци, без готови ястия	Общо, в т. ч.:	420	7 361	18
		малки и средни	418	2 851	8
10.4	Производство на растителни и животински масла и мазнини	Общо, в т. ч.:	69	2 530	37
		малки и средни	68	570	10
10.5	Производство на мляко и млечни продукти	Общо, в т. ч.:	332	8 192	25
		малки и средни	329	7 053	112
10.6	Производство на мелничарски продукти, нишесте и нишестени продукти	Общо, в т. ч.:	116	3 293	28
		малки и средни	113	1 957	104
10.91	Производство на готови храни за животни	Общо, в т. ч.:	95	1 445	15
		малки и средни	95	1 445	104
11.06	Производство на малц	Общо, в т. ч.:	2		
		малки и средни	2		
	Общо, в т. ч.:		1 504	39 288	26
	малки и средни		1 489	27 372	18

² Източник: НСИ

* Среден списъчен брой на наетите лица по трудово или служебно правоотношение (на пълно и непълно работно време)

** Средносписъчният брой на персонала е изчислен по методика на МИЕ: Средносписъчен брой на персонала без лицата, които са по майчинство (код 1001) + наети лица по договори за управление и контрол (код 1400) + работещи собственици (код 1600) от „Отчет за заетите лица, средствата за работна заплата и други разходи за труд”.

По данни на НСИ, през 2019 г. в страната функционират общо 1 504 предприятия, преработващи селскостопанска продукция, от които 1 489 – малки и средни. Най-голям брой стопански структури – 81% от всички, осъществяват дейност в преработката на месо, мляко, плодове и зеленчуци.

Декларираните приходи от продажби (по неофициална информация на НАП) на разглежданите предприятия от ХВП общо за отделните сектори на преработката, в периода на въведеното извънредно положение (м. март – м. май 2020 г.) показват, че при някои производствени дейности е налице спад на реализирания оборот на годишна база. При производството на готови храни за животни той възлиза на 14,1%, при производството на малц – 9,4% и при производството и преработката на месо – 4,5%. При останалите дейности показателят бележи ръст, най-значим при производството на растителни и животински масла и мазнини.

Таблица 4. Приходи от продажби на предприятия, преработващи селскостопанска продукция за периода март-май 2019 г. и 2020 ³г.

	Средномесечно за периода март-май 2019 (лева)	Средномесечно за периода март-май 2020 (лева)	Изменение март-май 2019/2020
Производство и преработка на месо; производство на месни продукти, без готови ястия	258 675 435	247 119 737	-4,5%
Преработка и консервиране на плодове и зеленчуци, без готови ястия	81 260 377	90 602 147	11,5%
Производство на растителни и животински масла и мазнини	158 815 048	183 553 230	15,6%
Производство на мляко и млечни продукти	124 317 759	133 618 144	7,5%
Производство на мелничарски продукти, нишесте и нишестени продукти	87 390 110	91 933 858	5,2%
Производство на готови храни за животни	59 580 663	51 154 090	-14,1%
Производство на малц	3 990 633	3 616 750	-9,4%

Независимо, че за част от производствените направления не се отчита спад на приходите за споменатия период, всички оператори извършват допълнителни извънредни разходи за изпълнение на задължителните противоепидемични изисквания и за преодоляване на предизвикателствата, свързани с недостига на работна ръка, което оказва влияние върху икономическа устойчивост на отделните субекти и на сектора като цяло.

В този контекст, за да може подкрепата да достигне до възможно най-широк кръг от предприятия и да допринесе за тяхната финансова стабилност и за съхраняване на капацитета им за изкупуване и преработка на земеделска продукция, следва да бъде предоставена възможност стопанските оператори да

³ Източник: НАП

могат да избират вида на плащането, което да получат. Предприятията, които са регистрирали съществен спад на оборота си за периода на извънредното положение над определен праг спрямо същия период на предходната година биха могли да получат помощ, представляваща процент от стойността на декларираните приходи/доходи от реализация на преработени селскостопански продукти за 2019 г. Преработвателите, които не отчитат понижение на оборота, могат да бъдат подпомогнати с плащане на едно заето лице, за направените от тях допълнителни разходи за спазване на санитарно-хигиенните изисквания и осигуряване на безопасни условия на труд.

Въз основа на данните от анкетното проучване за извънредните разходи на предприятията във връзка с COVID-19, изчисленият среднопретеглен размер на разходите на 1 зает възлиза на 270 лева.

6. Макроикономическа прогноза за периода 2020-2023 за икономически развития в България

Макроикономическата прогноза е изготвена въз основа на информация, публикувана до 14 декември 2020 г.⁴ При изготвянето ѝ са използвани данни на ЕЦБ и МВФ за развитието на глобалната икономика и паричната политика на водещите централни банки. Прогнозата е основана на допускането, че започналата от есента на 2020 г. втора вълна на разпространение на COVID-19 в България и другите европейски страни ще продължи до края на първото тримесечие на 2021 г. и ще бъде съпроводена със затягане на противоепидемичните мерки. Очакваме глобалната икономика да се свие с 4.9% през 2020г., докато спадът на реалния БВП в еврозоната ще бъде в размер на -7.3%. В съответствие с допускането за постепенно овладяване на разпространението на пандемията предвиждаме през остатъка от прогнозния хоризонт глобалната икономика да се върне към растеж.

В еврозоната възстановяването на икономическата активност се очаква да бъде по-бавно и продължително спрямо останалата част от света.

През 2020 г. международната цена на петрола се понижи съществено на годишна база както в долари, така и в евро, което се определяше основно от свитото търсене на суровината в резултат от разпространението на пандемията от COVID-19 в глобален мащаб и въведените ограничителни мерки. Съгласно допусканията за развитието на международната среда, очакваме цените на енергийните продукти в долари и в евро да следват тенденция към повишение през 2021-2023 г. поради възстановяването на глобалното търсене.

През 2020 г. беше отчетено поскъпване на международните цени на храните средно с 5.5%, което отразяваше повишеното търсене на определени продукти поради презапасяване на домакинствата в условията на пандемия, опасения на пазарните участници за събирането на селскостопанската реколта през летните месеци, нарушаването на международните доставки поради ограничителните мерки, както и въведените забрани в някои страни за износ на селскостопански продукти. Съгласно допусканията очакваме през 2021 г. международните цени на храните да продължат да нарастват със сходен темп до този от 2020 г., след което да се наблюдава стабилизиране на тяхното равнище.

През първите девет месеца на 2020 г. в България беше отчетено понижение на реалния БВП с -3.9% на годишна база. Общо за годината очакваме

⁴ Statement from the Members of the Tourism Task Force of the European Parliament on the Occasion of the European Tourism Convention (October 12th, 2020)

темът на спад да се ускори слабо до -4.0% в резултата на затягането на ограничителните мерки в страната и други европейски държави през четвъртото тримесечие на 2020 г.

От гледна точка на разходите за крайно използване, динамиката на реалния БВП ще се определя от негативния принос на нетния износ, докато вътрешното търсене ще има нисък положителен принос. Отрицателният принос на нетния износ се дължи на по-големият темп на спад на износа спрямо вноса на стоки и услуги.⁵

В същото време положителните развития по отношение на вътрешното търсене отразяват устойчивата динамика на частното потребление през първите три тримесечия на 2020 г. въпреки негативния шок от COVID-19, както и антицикличното въздействие на фискалната политика (по линия на по-високите разходи на правителството за потребление, инвестиции и нетни трансфери към домакинствата).

Тъй като предизвиканият от COVID-19 негативен шок е свързан в по-голяма степен с търсенето спрямо предлагането, предвижданията са през 2021 г. да се наблюдава отрицателно отклонение на БВП от потенциалното равнище на производство. В същото време негативните икономически шокове по отношение на предлагането ще се отразят в значително забавяне на темпа на растеж на потенциалния БВП, за което ще допринасят всички производствени фактори.

Преминаването към работа на непълно работно време, повишаването на равнището на безработица и излизането на хора извън работната сила ще допринасят за отрицателния принос на фактора труд за изменението на потенциалния БВП.

Предизвиканото от COVID-19 нарушаване на доставките и производствения процес, както и необходимостта от реорганизация на трудовата среда ще бъдат предпоставка за съществено свиване на положителния принос на общата факторна производителност. Пониженото натоварване на производствените мощности и потиснатата динамика на инвестиционната активност ще бъдат фактори за свиване на положителния принос на капитала.

През 2021-2023 г. предвижданията са⁶ икономиката да се върне към растеж и реалният БВП да нарасне съответно с 3.6% през 2021 г., 3.3% през 2022 г. и 3.2% през 2022 г. От гледна точка на структурата на растежа по елементи на крайното търсене се очаква формирането на положителен принос на нетния износ през 2021-2022 г. и запазването на положителните темпове на изменение на вътрешното търсене.

Подобряването на международната среда, намаляването на несигурността и възстановяването на заетостта в комбинация с постепенното прекратяване на дискреционните фискални мерки на правителството срещу COVID-19 ще бъдат фактори за промяна на структурата на вътрешното търсене в посока по-голям дял на частните компоненти (потребление и инвестиции). По-същественото подобряване на инвестиционната активност в края на прогнозния хоризонт и ускоряването на растежа на частното потребление ще бъдат предпоставка за по-висок растеж на вноса спрямо износа на стоки и услуги, с което нетният износ ще има отрицателен принос за растежа на реалния БВП през 2023 г. По отношение на потенциалното равнище на производство се

⁵ http://www.bnb.bg/PressOffice/POPpressReleases/POPDate/PR_20200319_BG

⁶ Viceconte, G. и Petrosillo, N. COVID-19 R0: Magic number or conundrum?, Infectious disease reports, vol. 12, ed. (1), 2020

очаква през периода 2021-2023 г. да се формира тенденция към ускоряване на темпа му на растеж до около 3.0% в края на прогнозния хоризонт. За това ще допринесе нарастването на положителния принос на общата факторна производителност и капитала, както и свиването на отрицателния принос на фактора труд в съответствие с прогнозираното понижаване на равнището на безработица и подновяването на тенденцията към нарастване на дела на икономически активното население. Въпреки това в края на прогнозния хоризонт негативните демографски развития в страната ще ограничават динамиката на фактора труд и той ще има отрицателен принос за растежа на потенциалното производство. Прогнозираните по-високи темпове на растеж на реалния БВП спрямо потенциалното производство ще бъде причина за постепенното сближаване нивото на двата индикатора в края на 2023 г.

Въведените ограничителни мерки срещу разпространението на COVID-19 допринесоха за спад на заетостта през първите девет месеца на 2021 г. с -6.4% на годишна база. През четвъртото тримесечие на годината се очаква неблагоприятното влияние на COVID-19 върху икономическата активност на предприятията да продължи и заетостта общо за годината да се понижи с -2.6%. Предвижда се заетостта да започне да се възстановява слабо през 2022 г., като в началото на годината растежът ѝ ще бъде потискан от удължаването на противоепидемичните мерки и от запазването на високи нива на икономическа несигурност. През 2022-2023 г. се очаква заетостта да продължи да нараства с ниски темпове в условията на благоприятни макроикономически развития както в страната, така и в основните ни търговски партньори. По отношение на равнището на безработица прогнозите са - да се повиши до 5.4% през 2020 г., за което ще допринесе както нарастването на броя на безработните лица, така и понижението на работната сила в резултат на преминаване на част от заетите към групата на неактивните лица. Възстановяването на икономическата активност в страната през 2021-2023 г. и свързаното с това подобряване на заетостта ще бъде предпоставка за постепенно понижаване на коефициента на безработица.

Прогнозира се инфлацията на средногодишна база да се забави до 1.3% през 2020 г. спрямо 2.5% през 2019 г. За тази динамика допринасят всички основни групи, но в най-голяма степен забавянето е по линия на значителното понижаване на цените на енергийните продукти в условията на силен спад на международната цена на петрола в евро спрямо 2019 г. Съгласно допусканията за възходящата динамика на цените на петрола и храните на международните пазари, се очаква през 2021-2023 г. да се наблюдава ускоряване на средногодишната инфлация спрямо 2021 г.

През последните две години от прогнозния хоризонт се предвижда инфлацията да се определя в по-голяма степен от поскъпването на услугите и нехранителните стоки в условията на растящо вътрешно търсене и засилване на процесите на номинална и реална конвергенция спрямо по-развитите държави в ЕС.

ИЗВОДИ

В заключение, могат да бъдат направени следните изводи :

1. Реалният ефект от пандемията от COVID-19 ще може да бъде оценен през следващата година, когато ще бъдат налични по-точни и изчерпателни производствени и икономически данни.

2. Кризата с коронавируса засяга по един или друг начин всички сектори и всички земеделски стопани. Това показва, че достъп до подкрепа би следвало да имат операторите от всички производствени направления.

3. За по-справедливото разпределение на подкрепата следва да се вземат под внимание не само допълнителните разходи, извършвани във връзка COVID-19 в рамките на отделните сектори, но и размерът на производствения потенциал (брой животни, отглеждани площи), разгледан по класове стопанства.

4. За секторите, чийто производствен цикъл вече е завършен и каналите на реализация на тяхната продукция са изцяло затворени (например производство на маслодайна роза и на декоративни растения), би било резонно компенсацията да обхване и установените загуби на приходи от значителен спад на цените на продукцията.

5. По отношение на преработвателните предприятия е необходимо да се приложи по-гъвкав подход, позволяващ те да могат да избират подходящата за тях база за оценка на подкрепата – за загуба на доход или за направени допълнителни разходи.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Стоянова, Н., 2016. Методи за стратегически маркетингов анализ на агропазари- учебник, издателство Талант-Пловдив

[2] Stoyanova, N, 2018, Maintenance and repair of the machinery in the agricultural sector of Bulgaria “International scientific and practical conference “World science” ISSN 2413-1032(p)

[3] Stoyanova, N, 2017, Agricultural markets for the small and the medium enterprises / New Knowledge Journal Of Science ISSN 2367-4598

[4] Viceconte, G. и Petrosillo, N. COVID-19 R0: Magic number or conundrum?, Infectious disease reports, vol. 12, ed. (1), 2020

[5] Vincent, J. L. и Taccone, F. S. Understanding pathways to death in patients with COVID-19, The Lancet Respiratory Medicine, vol. 8 ed. (5), pp. 430-432, 2020

[6] Statement from the Members of the Tourism Task Force of the European Parliament on the Occasion of the European Tourism Convention (October 12th, 2020)

[7]https://www.bnb.bg/PressOffice/POStatements/POADate/02_RADEV_20200402_BG

[8]https://www.bnb.bg/PressOffice/POStatements/POADate/02_RADEV_20201009_BG

[9] <https://covidtracker.bsg.ox.ac.uk/>.

[10] <https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/travel-during-coronavirus/>